



Oblicza bezdomności w poezji Józefa Barana

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Józef Baran, *Dom rodzinny*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 132.
- Źródło: *Na miarę człowieka. Rozmowa z Piotrem Duninem*, „Poezje” 1989, nr 8, s. 18.
- Źródło: Józef Baran, *Bo kto*, [w:] *Borzęcin. Poezja i proza Józefa Barana*, Borzęcin 2014, s. 84.
- Źródło: *Linia poezji, linia życia, rozmowa Marka Zielińskiego z Józefem Baranem*, „Kultura” 1978, nr 49, s. 3.

- Źródło: Józef Baran, ***, [w:] *Borzęcin. Poezja i proza Józefa Barana*, Borzęcin 2014, s. 56.
- Źródło: Józef Baran, *Czarna kołysanka*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 113.
- Źródło: Józef Baran, *Pastorałka*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 149.
- Źródło: Józef Baran, *Bezradność*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 150.
- Źródło: Józef Baran, ***, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 277.
- Źródło: Józef Baran, *Ot tak*, [w:] *Dom z otwartymi ścianami*, Warszawa 2001, s. 12.
- Źródło: Józef Baran, *Ballada o emigrantach*, [w:] *Dom z otwartymi ścianami*, Warszawa 2001, s. 49.
- Źródło: Józef Baran, *Drabina*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 122.
- Źródło: Józef Baran, *Wiersz listopadowy*, [w:] *A wody płyną i płyną (wiersze po roku 2000)*, Toruń 2018, s. 101.



Oblicza bezdomności w poezji Józefa Barana

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

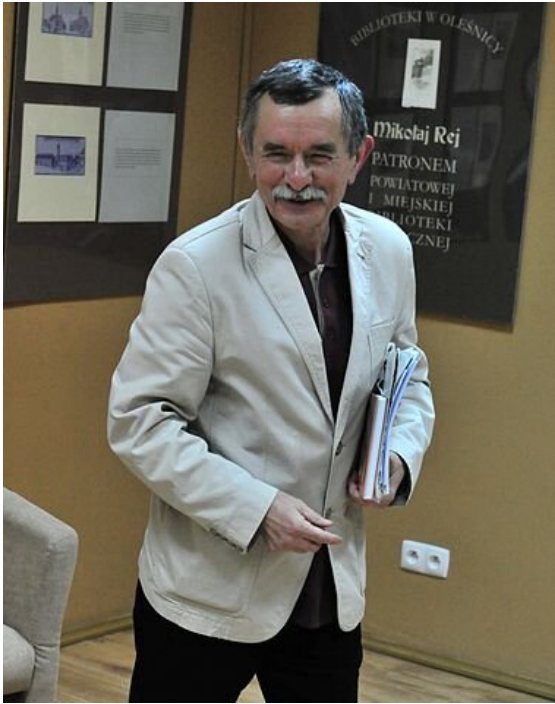
Czym jest dom? Przestrzenią, w której toczy się nasze codzienne życie, miejscem, z którego pochodzimy, które nas ukształtowało, do którego wracamy, by zobaczyć swoich bliskich? A jeśli istnieje już tylko w naszej pamięci, w rodzinnych opowieściach albo archiwalnych dokumentach? Kiedy poeta mówi o domu, opowiada o swojej małej ojczyźnie, o uczuciach i wartościach, które budują naszą tożsamość. Bezdomność to dramat, który dotyka wielu osób. Mijamy ich na ulicach i dworcach. Jednak ludzie, którzy mają gdzie mieszkać, również bywają bezdomni. Poczucie wyobcowania, wyobcowanie, samotność to także oblicza bezdomności.

Twoje cele

- Zinterpretujesz wiersz Józefa Barana *Bezradność*.
- Przeanalizujesz znaczenie motywu domu w poezji Józefa Barana.
- Ocenisz wpływ biografii Józefa Barana na jego twórczość.
- Omówisz stereotypy związane z bezdomnością.

Przeczytaj

Józef Baran



Józef Baran

Źródło: domena publiczna.

(ur. 1947) – polski poeta. Urodził się w małopolskim Borzęcinie. Po ukończeniu Technikum Górniczego w Wałbrzychu podjął studia polonistyczne w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej. W latach studenckich zadebiutował jako poeta na łamach „Życia Literackiego” (1969). Jego pierwszy tom *Nasze najszczęstsze rozmowy* z 1974 roku spotkał się z życzliwym przyjęciem krytyków i otworzył poecie drogę do kariery literackiej. Opublikował ponad trzydzieści tomów poetyckich, z których najważniejsze to: *Dopóki jeszcze* (1976), *Na tyłach świata* (1977), *W błysku zapalki* (1979; tom uhonorowany literacką Nagrodą im. Kościelskich), *Skarga* (1988), *Mała kosmogonia*

(1994), *Epifania słoneczna* (1997), *Dom z otwartymi ścianami* (2001), *Szczęście w czapce niewidce* (2015). Oprócz kilkuset wierszy jest autorem dwóch tomów dzienników (*Koncert dla nosorożca* z 2005 roku i *Stan miłosny... przerywany: zapiśnik* 1988, 2013–18 z 2019 roku) oraz tomu eseistyczno-reporterskiego *Podróże z tej i nie z tej ziemi: migawki z sześciu kontynentów* (2010). Liczne teksty Józefa Barana są częścią repertuaru wykonawców z nurtu poezji śpiewanej, m.in. zespołu Stare Dobre Małżeństwo i Elżbiety Adamiak.

Poeta z Borzęcina

Józef Baran jest poetą, który od czasów debiutu konsekwentnie unika deklaracji programowych wiążących jego twórczość z nurtami poezji współczesnej. Dystansuje się również od etykiet nadawanych jego wierszom przez badaczy literatury:

” ***Na miarę człowieka. Rozmowa z Piotrem Duninem***

[...] nie podpisałbym się pod żadnym programem żadnej grupy czy orientacji. Ja sam, skłócony ze sobą, z wielkimi oporami podpisuję się pod własnymi manifestami

Źródło: *Na miarę człowieka. Rozmowa z Piotrem Duninem*, „Poezje” 1989, nr 8, s. 18.

” ***Linia poezji, linia życia, rozmowa Marka Zielińskiego z Józefem Baranem***

Programy, manifesty są klatkami, w których się sami twórcy zamykają. Jedynym programem jest moja linia życiowa wyryta na ręce.

Źródło: *Linia poezji, linia życia, rozmowa Marka Zielińskiego z Józefem Baranem*, „Kultura” 1978, nr 49, s. 3.

Z uwagi na rok urodzenia i czas debiutu, a także na krótką (zaledwie roczną) współpracę z krakowską grupą literacką „[Teraz](#)” nazwisko Barana wiązano z formacją [Nowej Fali](#). Nie sposób jednak znaleźć w jego twórczości typowych cech poetyki nowofalowej, przede wszystkim zaangażowania poezji w bieżące sprawy społeczne i polityczne. Trafniejsze jest powiązanie jego twórczości z tzw. [nurtem chłopskim](#). Ważnym tematem jego wierszy jest bowiem typowa dla wsi mentalność i obyczajowość. Poeta studiuje relacje międzyludzkie łączące jej mieszkańców. W małym wiejskim świecie, w którym wszyscy wiedzą wszystko o wszystkich, z jednej strony trudno o prywatność, z drugiej jednak więzi ludzkie są mocne i serdeczne, wolne od typowej dla przestrzeni miasta anonimowości i wyobcowania:

” **Józef Baran**

zaprawdę aby przywrócić
życiu cenę
trzeba pojechać na wieś
tam o każdym urodzinach
i weselu

wszystkie wróble ćwierkają
na dachach
a kiedy ktoś umiera
parafialna oś ziemską się zatrzymuje
świat przestaje się obracać wokół codziennych zajęć
przystaje nad dołkiem
i śpiewa [rekwiem](#)

Źródło: Józef Baran, *** [w:] *Borzęcin. Poezja i proza Józefa Barana*, Borzęcin 2014, s. 56.

W opisach wsi Józef Baran przekracza granice realizmu. Jego wiersze nasycone są symbolami, a miejsce pochodzenia urasta do rangi krainy mitycznej, [archetypowego](#) centrum świata. Taki sposób kreowania przestrzeni pozwala połączyć poezję Barana z nurtem [literatury małych ojczyzn](#). Liczne wiersze poety utrzymane są w charakterystycznym dla tego nurtu tonie nostalgii. Towarzyszy jej lęk wywołany obserwacją, jak ukochana mała ojczyzna nieuchronnie odchodzi w przeszłość:

” Józef Baran

Dom rodzinny

Dom rodzinny
dawna stolica świata

przez jego Wielką Izbę
przebiegały
wszystkie równoleżniki i południki

dookoła niego krążyło słońce
odbijające się zimą niby w lusterku
w kuchennym piecu

nad domem wisiało niebo
pod domem

zakopane było piekło

wokół serdecznego palca mamy
obracała się cała planeta

dziś dom
to już tylko mała szkatułka dzieciństwa
z zabytkowymi rodzicami

odnajduję ją w każdej wakacje
ukrytą między drzewami ogrodu

Źródło: Józef Baran, *Dom rodzinny*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 132.

Homo viator



Leśna ścieżka

Źródło: domena publiczna.

Twórczość Józefa Barana można określić mianem poezji drogi. Opuszczenie bezpiecznej [małej ojczyzny](#) i wystawienie się na ryzyko konfrontacji z wielkim światem są naturalnymi konsekwencjami procesu dorastania. Jednak ceną, którą podmiot

liryczny musi zapłacić za realizację marzeń oraz ambicji, jest wykorzenienie.
W wierszu pt. *Bo kto* poeta opisuje to doświadczenie następująco:

” Józef Baran

Bo kto

kto tyle razy
tak jak ja
wykraczał z koła [ojcowizny](#).
zakreślonego o północy
święconą kredą przez pradziada
ten już ni razu
nie zazna spokojnego kąta

i kto się stroił tak jak ja
na każdą porę wkładał na głowę
inny dach
tego w jesienną złą godzinę
rozszarpią w cztery świata strony
cztery tęsknoty konie [...]

Źródło: Józef Baran, *Bo kto*, [w:] *Borzęcin. Poezja i proza Józefa Barana*, Borzęcin 2014, s. 84.

[Homo viator](#) z wierszy Barana odbywa dosłownie rozumianą wędrówkę przez świat (motyw drogi widać szczególnie w cyklach podróżniczych *Wiersze włoskie* i *Szkice wierszem do Ameryki*), jak również metaforyczną wędrówkę przez życie. Ta ostatnia wiedzie ku starości i śmierci, a osvajanie się z nimi jest najtrudniejszym zadaniem człowieka. W *Czarnej kołysance* poeta pisał:

” Józef Baran

Czarna kołysanka

dokądkolwiek powędrujesz
czy na wschód czy na zachód

którąkolwiek wybierzesz świata stronę
północną czy południową [...]

i tak w końcu dojdiesz
i tak w końcu trafisz
do tej chatki na kurzej stopce
starością zwanej
która na ciebie czeka cierpliwie
gdzieś za siedmioma górami
gdzieś za siedmioma rzekami
razem z babą-jagą-śmiercią
co siedzi na progu
trzyma w ręku kosę
i na razie
jest jeszcze dla ciebie
cała calutka z baśni

Źródło: Józef Baran, *Czarna kotłysanka*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968-1994*, Kraków 1994, s. 113.

Ostatecznie droga okazuje się nie środkiem do celu (sukcesu, spełnienia, sławy), ale celem samym w sobie. Homo viator odnajduje sens w nieustannym mierzeniu się z trudem wędrówki:

” Józef Baran

Pastorałka

tyle Drogi uszliśmy tyle czasu uszło
nigdzie śladu Miasteczka Gwiazdy ni Zajazdu
padając oddajemy wnukom nasze buty
i oddech podajemy sobie z ust do ust

[...]

może zabłądziliśmy może nie tą Drogą
należało iść może na lewo na prawo
ciemno że oko wykol i wiatr w oczy prószy
bezradnie obracamy w rękach stare mapy

a możeś ty Zajazdem Gwiazdą Mesjaszem
Drogo nasza zbłąkana bez początku końca
nasza alfo omego znikąd prowadząca
prowadź nas więc donikąd jak najdłużej prowadź

my zaś ci zaśpiewamy kolędę podrózną
i złożymy ci mirrę kadzidło i złoto
na kolana padniemy w twym kurzu i błocie
Drogo nasza bezdrożna nasz jedyny Boże

Źródło: Józef Baran, *Pastorałka*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968-1994*, Kraków 1994, s. 149.

Człowiek w poezji Józefa Barana jest przedstawiany jako istota z jednej strony potrzebująca własnego miejsca i poczucia bezpieczeństwa, z drugiej zaś jako wieczny poszukiwacz. Sprzeczność potrzeb i dążeń powoduje podatność na osamotnienie.

Słowniczek

archetyp

(gr. *arkhē* – pierwotny + *typos* – model, wzór) – pierwotny, wspólny przedstawicielom jednej kultury wzorzec ujmowania danego zdarzenia, postaci, zjawiska, wyrażający wartości istotne dla tej kultury; np. archetyp matki (dawczyni życia, opiekunka, żywicielka)

homo viator

(łac., człowiek wędrujący) – topos literacki obrazujący człowieka jako wędrowca, a życie ludzkie jako drogę

literatura małych ojczyzn

nurt w literaturze współczesnej obejmujący twórczość pisarzy, którzy sytuują świat przedstawiony swoich tekstów w konkretnej przestrzeni geograficznej i nadają jej znaczenie symboliczno-mityczne; przykłady literackiej kreacji małej ojczyzny to m.in. Litwa w prozie Czesława Miłosza i Tadeusza Konwickiego, Gdańsk w prozie Pawła Huellego i Stefana Chwina, Podbeskidzie w prozie Andrzeja Stasiuka

mała ojczyzna

przeźren geograficzna stanowiąca pierwsze po domu rodzinnym środowisko życia człowieka, z którym nawiązuje on więź emocjonalną i której nadaje symboliczne znaczenie (np. rodzinna miejscowość, region)

Nowa Fala

ruch poetycki w poezji XX wieku obejmujący poetów debiutujących około 1968 roku (m.in. Stanisław Barańczak, Ryszard Krynicki, Julian Kornhauser, Adam Zagajewski); w ich twórczości ujawniał się krytyczny stosunek do komunizmu, postulaty zaangażowania poezji w rzeczywiste problemy społeczne i polityczne, demaskowania władzy i odkłamywania zmanipulowanego przez nią języka

nurt chłopski

nurt w literaturze (szczególnie w prozie) XX wieku, rozwijający się zwłaszcza w latach 60. i 70., obejmujący twórczość pisarzy podejmujących tematykę realiów społecznych i kulturowych życia na wsi; do jego najważniejszych twórców należą Wiesław Myśliwski, Edward Redliński i Tadeusz Nowak

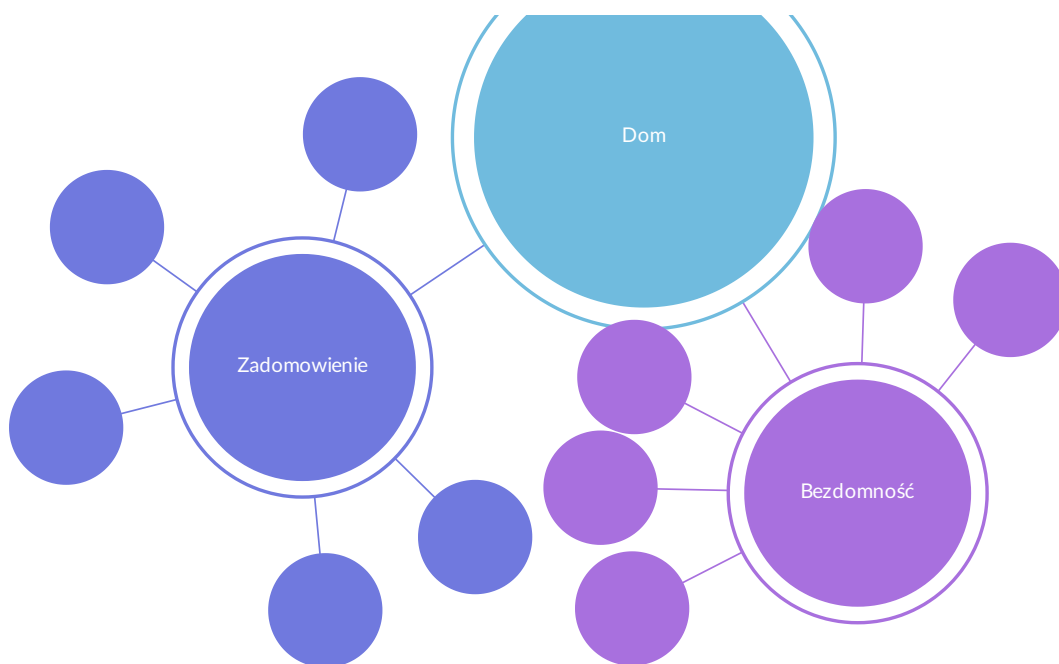
„Teraz”

krakowska grupa poetycka działająca w latach 70. XX wieku, ideowo powiązana z nurtem Nowej Fali; należeli do niej m.in. Adam Zagajewski, Stanisław Stabro i Jerzy Kronhold

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania na temat ujęcia motywu domu w poezji Józefa Barana. Zanotuj w formie mapy myśli, jakie uczucia i wartości związane są w jego twórczości ze stanami zadowolenia i bezdomności.



Polecenie 2

Jak ukazywana jest bezdomność w poszczególnych utworach Józefa Barana? Omów i podaj przykłady z tekstów.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Ważną rolę w poezji Józefa Barana odgrywa przestrzeń. Miejsca, w których przebywa podmiot liryczny, kształtują jego tożsamość i sposób myślenia. Najważniejszym z nich jest dom – źródło pierwotnych wzorców rozumienia rzeczywistości i wartości uosabianych przez postaci Ojca i Matki. Z domem jest związany upragniony stan poczucia bezpieczeństwa, stałości i przejrzystości reguł rządzących światem.

Stan zadomowienia jest jednak przejściowy. Opisywany przez Barana proces dorastania wiąże się z koniecznością opuszczenia domowej sfery bezpieczeństwa. W wierszu *Drabina* czytamy:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Ścieżka życia człowieka dorosłego jest opisywana jako poszukiwanie własnego miejsca w świecie i nieustanne zmaganie się z poczuciem wykorzenienia, bezdomności. Ma ona w poezji Barana różne oblicza. Doświadcza jej między innymi emigranci żyjący z dala od domu-ojczyzny. W wierszu *Ballada o emigrantach* poeta opisywał to doświadczenie następująco:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Najtrudniejszą bezdomnością jest ta rozumiana dosłownie, jako brak dachu nad głową. W wierszu *Bezradność* podmiot liryczny zastanawia się:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Bezdomność jest nie tylko problemem społecznym, lecz także tragedią moralną, świadectwem ludzkiej obojętności i nieumiejętności urządzenia świata w taki

sposób, by każdemu zapewnić zaspokojenie podstawowych potrzeb.

W najszerszym rozumieniu bezdomność w poezji Józefa Barana jest wspólnym losem ludzi doświadczających poczucia zagubienia w świecie, którego rozmiary i tajemnica przekraczają nasze pojmowanie. Tę metafizyczną bezdomność poeta opisał w *Wierszu listopadowym*:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Lekarstwem na bezdomność, zarówno tę fizyczną, jak i duchową, choćby chwilowo łagodzącym jej skutki, może być gest empatii – dobroć okazana bezinteresownie przez drugiego człowieka. W wierszu pod tytułem *Ot tak* poeta pisał:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P17mUiBtG>

Józef Baran

Drabina

musiałeś odejść

z węzełkiem podróżnym w ręku

i nie było dla ciebie

powrotu

albowiem drabinę

po której się wspinałeś

ktoś odsunął

na zawsze

Józef Baran

Ballada o emigrantach

budzą się w środku nocy
odcięci od pępownicy ojczyzny
z zakneblowanymi ustami
nie czując ziemi
pod stopami
jeszcze przez chwilę
mającą w nich
zatopione titaniki dzieciństwa
jest już po transplantacji języka
transplantacja mózgu trwa
tylko przeszczep serca
wciąż się nie udaje
i choć stare za duże
pewnie przyjdzie z nim umrzeć

Józef Baran

Bezradność

Co mogę zrobić
dla tego dziadka siedzącego
na dworcowym koszu od śmieci
i czekającego na ostatni pociąg który
ma już parę lat spóźnienia
dla tego obolałego łachmana
który słyszy czuje myśli

dla którego ten dworzec jest ostatnim domem
z domownikami nieznającymi się nawzajem
i spieszącymi każdy do swojego pociągu
jego twarz ożywia się na chwilę
kiedy wkładam mu do ręki parę złotych litości:
– kupię sobie za to pastylki na ból głowy
i jakoś przeczekam do rana

Józef Baran

Wiersz listopadowy

czasem czujesz się sierotą
na tym może nie-bożym już świecie
wypędzoną
spod ochronnych skrzydeł
anioła stróża
budzisz się w szczerym polu Kosmosu
samiuśki jak palec
bez ojca ziemskiego
i Niebieskiego
(podobno też umarł)
na tej planecie – igle
zagubionej
w stogu gwiazd
wiatr ci w oczy wieje

w sercu ciemno że oko wykol
i nigdzie nie uświadczysz schronienia

Józef Baran

Ot tak

cuda
zdarzają się nawet
na przystankach autobusowych
w Forte dei Marmi
przelotny
sprzedawca parasolek
z czarnej planety Etiopii
po paru minutach
wspólnego milczenia na ławce
zaufał mi w uśmiechu swój bagaż
i pogwizdując
oddalił się w stronę bistra
pomyślałem
jeszcze nie wszystko stracone
jeśli obcy człowiek
bez słowa
ot tak
bierze drugiego za swego
to kto wie może tego świata

nie trafi tak prędko szlag

” Józef Baran

Drabina

musiałeś odejść
z węzłkiem podróżnym w ręku

i nie było dla ciebie
powrotu

albowiem drabinę
po której się wspiałeś
ktoś odsunął
na zawsze

Źródło: Józef Baran, *Drabina*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 122.

” Józef Baran

Ballada o emigrantach

budzą się w środku nocy
odcięci od pępowiny ojczyzny
z zakneblowanymi ustami
nie czując ziemi
pod stopami
jeszcze przez chwilę
mającą w nich
zatopione titaniki dzieciństwa

jest już po transplantacji języka
transplantacja mózgu trwa
tylko przeszczep serca

wciąż się nie udaje
i choć stare za duże
pewnie przyjdzie z nim umrzeć

Źródło: Józef Baran, *Ballada o emigrantach*, [w:] *Dom z otwartymi ścianami*, Warszawa 2001, s. 49.

” Józef Baran

Bezradność

Co mogę zrobić

dla tego dziadka siedzącego
na dworcowym koszu od śmieci
i czekającego na ostatni pociąg który
ma już parę lat spóźnienia

dla tego obolałego łachmana
który słyszy czuje myśli
dla którego ten dworzec jest ostatnim domem
z domownikami nieznającymi się nawzajem
i spieszącymi każdy do swojego pociągu

jego twarz ożywia się na chwilę
kiedy wkładam mu do ręki parę złotych litości:
– kupię sobie za to pastylki na ból głowy
i jakoś przeczekaam do rana

Źródło: Józef Baran, *Bezradność*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 150.

” Józef Baran

Wiersz listopadowy

czasem czujesz się sierotą
na tym może nie-bożym już świecie

wypędzoną
spod ochronnych skrzydeł
anioła stróża

budzisz się w szczerym polu Kosmosu
samiuśki jak palec
bez ojca ziemskiego
i Niebieskiego
(podobno też umarł)

na tej planecie – igle
zagubionej
w stogu gwiazd

wiatr ci w oczy wieje
w sercu ciemno że oko wykol
i nigdzie nie uświadczysz schronienia

Źródło: Józef Baran, *Wiersz listopadowy*, [w:] *A wody płyną i płyną (wiersze po roku 2000)*, Toruń 2018, s. 101.

” Józef Baran

Ot tak

cuda
zdarzają się nawet
na przystankach autobusowych




w Forte dei Marmi
przelotny
sprzedawca parasolek
z czarnej planety Etiopii
po paru minutach

wspólnego milczenia na ławce
zaufał mi w uśmiechu swój bagaż
i pogwizdując
oddalił się w stronę bistra

pomyślałem
jeszcze nie wszystko stracone
jeśli obcy człowiek
bez słowa
ot tak
bierze drugiego za swego
to kto wie może tego świata
nie trafi tak prędko szlag

Źródło: Józef Baran, *Ot tak*, [w:] *Dom z otwartymi ścianami*, Warszawa 2001, s. 12.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Pogrupuj cechy i wartości na te, które można powiązać z przestrzenią domu, i te – charakterystyczne dla przestrzeni dworca.

dom

dworzec

niewygoda

chłód

bezpieczeństwo

ciepło

tymczasowość

spokój

stałość

obcość

pośpiech

komfort

Ćwiczenie 2



Scharakteryzuj sytuację liryczną w wierszu Józefa Barana *Bezradność*. Uzupełnij tabelę rzeczownikami i przymiotnikami, wykorzystując informacje zawarte w tekście i uzupełniając je własnymi wrażeniami z lektury.

Podmiot liryczny	<input type="text"/>
Bohater liryczny	<input type="text"/>
Miejsce	<input type="text"/>
Pora dnia	<input type="text"/>
Pora roku	<input type="text"/>
Źródło i natężenie światła	<input type="text"/>
Dźwięki	<input type="text"/>
Zapachy	<input type="text"/>

Ćwiczenie 3



Zapisz emocje i postawy, które można przypisać podmiotowi lirycznemu i bohaterowi lirycznemu wiersza *Bezradność*.

Podmiot liryczny:

Bohater liryczny:

Ćwiczenie 4



Sparafradzaj określenia z wiersza *Bezradność* tak, by opisać sytuację bohatera lirycznego bez użycia wyrażen metaforycznych.

„obolały łachman”	<input type="text"/>
„ostatni pociąg który / ma już parę lat spóźnienia”	<input type="text"/>
„dla którego ten dworzec / jest ostatnim domem”	<input type="text"/>

Ćwiczenie 5



Zaznacz pytania, które trafnie wyrażają dylematy podmiotu lirycznego wiersza *Bezradność*.

Jak skutecznie pomóc bezdomnemu?

Czy wręczenie jałmużny jest aktem pomocy potrzebującemu, czy uspokojenia sumienia darczyńcy?

Czy sytuacja bezdomnego napotkanego na dworcu to mój problem?

Co złego zrobił bezdomny, że teraz żyje na ulicy?

Dlaczego policja albo obsługa dworca nie usuną bezdomnego?

Dlaczego ludzie mijają bezdomnego, nie zauważając go?

Ćwiczenie 6



Jak ocenia swoje postępowanie wobec bezdomnego podmiot liryczny wiersza *Bezradność*? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do tekstu.

Ćwiczenie 7



Odszukaj w wierszu *Bezradność* odniesienia do stereotypów na temat bezdomności i przeanalizuj, jak odnosi się do nich podmiot liryczny.

Stereotyp 1:	<input type="text"/>	Stereotyp 2:	<input type="text"/>
Cytat :	<input type="text"/>	Cytat :	<input type="text"/>
Stosunek nadawcy do stereotypu (potwierdzenie/polemika):	<input type="text"/>	Stosunek nadawcy do stereotypu (potwierdzenie/polemika):	<input type="text"/>
Objaśnienie stanowiska nadawcy względem stereotypu:	<input type="text"/>	Objaśnienie stanowiska nadawcy względem stereotypu:	<input type="text"/>

Ćwiczenie 8



Którą z postaci występujących w wierszu *Bezradność* trafnie charakteryzuje jego tytuł? Uzasadnij swoje wskazanie i wyjaśnij, na czym polega bezradność tej osoby.

Praca domowa

Na podstawie wierszy Józefa Barana *Bezradność* i *** [Z gestem Piłata...] sformułuj w 5–7 punktach obserwacje na temat współczesnego społeczeństwa.

” Józef Baran

Bezradność

Co mogę zrobić

dla tego dziadka siedzącego
na dworcowym koszu od śmieci
i czekającego na ostatni pociąg który
ma już parę lat spóźnienia

dla tego obolałego łachmana
który słyszy czuje myśli
dla którego ten dworzec
jest ostatnim domem
z domownikami nieznanymi się nawzajem
i spieszącymi każdy do swojego pociągu

jego twarz ożywia się na chwilę
kiedy wkładam mu do ręki
parę złotych litości:
– kupię sobie za to pastylki na ból głowy
i jakoś przeczekać do rana

Źródło: Józef Baran, *Bezradność*, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 150.

” Józef Baran

Z gestem Piłata umywamy ręce,
Choć winy nasze nie są wcale mniejsze

I do ołtarza pierwsi się ciśniemy:
„Dzięki Ci Panie, żem nie jest jak celnik”

Że w cudze piersi bić się – w to nam graj –
Więc łupu-cupu młócka sumień trwa.

Wzrok natężamy, dokołna równina,
I pocieszenia jak nie ma, tak nie ma

Zamiecie anioł skrzydłami równinę:
„W sobie szukajcie nadziei i winy”.

Źródło: Józef Baran, ***, [w:] *Mała kosmogonia. Wiersze wybrane z lat 1968–1994*, Kraków 1994, s. 277.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Oblicza bezdomności w poezji Józefa Barana

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- notuje, jakie uczucia i wartości związane są w twórczości Józefa Barana ze stanami zadomowienia i bezdomności;
- charakteryzuje sytuację liryczną w wierszu *Bezradność*;
- wymienia emocje i postawy, które można przypisać podmiotowi lirycznemu i bohaterowi lirycznemu wiersza *Bezradność*;
- formułuje w punktach obserwacje na temat współczesnego społeczeństwa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;

- rozmowa kierowana;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Uczniowie czytają informacje zawarte w sekcji „Przeczytaj”. Mogą zadawać nauczycielowi pytania przy fragmentach, które są dla nich mniej zrozumiałe.
3. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań, które zadaje uczniom:
Jakie informacje na temat Józefa Barana udało ci się zapamiętać po przeczytaniu sekcji „Przeczytaj”?
Czym jest poezja drogi?
Na czym polega topos *homo viator*?

W jaki sposób przedstawiany jest człowiek w poezji Józefa Barana?

Uczniowie udzielają odpowiedzi na postawione pytania i podsumowują rozmowę.

Faza realizacyjna:

1. **Audiobook.** Nauczyciel włącza nagranie do wysłuchania przez całą klasę. Prosi uczniów o połączenie się w pary, a następnie na tablicy zapisuje hasła: Bezdomność oraz Zadomowienie. Uczniowie wykonują mapy myśli, zapisując na kartkach swoje pomysły w wyznaczonym czasie. Wybrana para zapisuje na tablicy swoje propozycje wokół postawionego problemu, po czym są one uzupełniane przez pozostałe pary, których pomysły nie zostały jeszcze zapisane. Uczniowie mogą również wykonywać to ćwiczenie indywidualnie, pracując bezpośrednio na mapie w e-materiale.
2. Polecenie 2 z sekcji multimedialnej uczniowie wykonują samodzielnie. Chętna osoba przedstawia propozycję odpowiedzi.
3. Uczniowie indywidualnie rozwiązują ćwiczenie 1 w sekcji „Sprawdź się”. Pierwszy uczeń, który skończy swoją pracę, podnosi rękę i od tej pory pozostali uczniowie mają minutę na udzielenie wszystkich odpowiedzi. Po upływie ustalonego czasu następuje sprawdzenie odpowiedzi na forum klasy.
4. Ćwiczenia 2–7 uczniowie wykonują w parach. Nauczyciel kontroluje wskazywane przez uczniów odpowiedzi. Następnie uczniowie na forum klasy dyskutują, porównując swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenie 8 *Którą z postaci występujących w wierszu Bezradność trafnie charakteryzuje jego tytuł? Uzasadnij swoje wskazanie i wyjaśnij, na czym polega bezradność tej osoby.* Chętne osoby przedstawiają swoje odpowiedzi.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu.
3. Nauczyciel prosi chętnych uczniów o podsumowanie informacji z lekcji: czego dowiedzieli się na temat bezdomności w twórczości Józefa Barana, czy wszystko jest dla nich zrozumiałe, czy należy coś dopowiedzieć, przypomnieć.

Praca domowa:

1. Na podstawie wierszy Józefa Barana *Bezradność* i *** [*Z gestem Piłata...*] sformułuj w 5–7 punktach obserwacje na temat współczesnego społeczeństwa.

Materiały pomocnicze:

- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Bożena Chrzęstowska, *Autor - dzieło - poetyka. Problemy interpretacji w szkole*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne

- Materiał z multimedium nauczyciel może wykorzystać jako podsumowanie lekcji o bezdomności.